

TÜRK TARIMININ OTP'YE UYUMUNUN OLASI EKONOMİK ETKİLERİ

Doç. Dr. Cemil ERTUĞRUL •

GİRİŞ

Türkiye batılılaşma hedefi yanında, ekonomik birleşmelerin refah etkilerinden yararlanabilmek için AB ile tam üyeliği amaçlayan bir ilişki içerisinde. Türkiye'nin tam üyeliğinin, sadece Türkiye'yi değil, AB'yi de ekonomik, sosyal ve politik yönleri ile olumlu şekilde etkilemesi beklenmektedir.

Ekonomik birleşmelerde, tarım sektörünün en karmaşık ve en büyük güçlükleri içeren sektör olduğu bilinmektedir. AB ile Türkiye arasında gerçekleştirilecek olan bütünleşmenin Topluluk ve Türkiye tarımını olumlu şekilde etkilemesi beklenmektedir. Ancak, Türkiye, AB Ortak Tarım Politikasına (OTP) uyum öncesinde ve sonrasında gerekli önlemleri aşmazsa, düşük verimlilik ve sınırlı rekabet gücü nedeniyle, Topluluk karşısında ciddi sorunlar ile karşılaşabilir.

Tarım istihdamdaki %35 (2001 yılında 7.2 milyon sivil işgücü) ve milli gelirdeki %13 (2001 yılında 20 milyar dolar tarım ürünleri üretimi) payı ile Türk ekonomisinde son derece önemli bir yere sahiptir.

Türkiye ihracatının ve ithalatının yarısından fazlasını Topluluk ile gerçekleştirmektedir. Türkiye tarım ve işlenmiş tarım ürünleri ihracatının 1/3'ünü (2001 yılında 1,7 milyar dolar) ve ithalatının 1/5'ini (2001 yılında 618 milyon dolar) Topluluk ile yapmaktadır. Türkiye ile Topluluk arasındaki tarım ürünleri ticaretinin önemli bir bölümü bitkisel ürünlerden oluşmaktadır. Hayvansal ürünler ticareti son derece sınırlı kalmaktadır (2001 yılında 9 milyar dolar ihracat, 13 milyar dolar ithalat).

Türk tarım politikasının temel amacı, rekabetçi ve varlığını sürdürebilen bir tarım sektörü oluşturmaktır. Dolayısıyla, üretim faktörlerinin etkili kullanımı ve çevrenin korunması bu amaçlara ulaşmada son derece önemli bir yere sahiptir. Üreticiler için sürekli ve yeterli gelir ve tüketiciler için ucuz ve kaliteli ürün sağlanması Türk tarım politikasının önemli amaçları arasındadır. Türkiye, tarım politikasının oluşturulmasında, ayrıca, AB'ye ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO: DTÖ) ile Uluslararası Para Fonu (IMF) gibi uluslararası kuruluşlara vermiş olduğu taahhütleri de göz önünde bulundurmaktadır.

Türkiye, 2001 yılında, tarım reformunu da kapsamak üzere, yeni bir ekonomik program uygulamaya başlamıştır. Söz konusu reform ile, tarım ürünleri destekleme fiyat uygulamasını ve girdi sübvansiyonlarını kaldırmak ve bu uygulama sonucunda çiftçi gelirinde ortaya çıkacak azalmayı telafi edebilmek amacıyla, geçici bir dönem için uygulanacak olan Doğrudan Gelir Desteği (DGD) sistemini başlatılmıştır. Türkiye ayrıca, AB ile ilişkiler

çerçevesinde, Ulusal Program ve İlerleme Raporu ile diğer sektörler yanında, tarım sektörü için de öngörülen yeniden yapılandırma çabalarını sürdürmektedir.¹

Türkiye-AB ilişkileri çerçevesinde Türk tarımının AB tarımına uyumu öngörülmektedir. Söz konusu uyum AB'nin tarım ile ilgili müktesebatının edinilmesini gerektirmektedir. AB bütçesinin, mevzuatının ve bürokrasisinin yaklaşık olarak yarısını oluşturan ve yeniden yapılandırmalar ile sürekli bir değişim sürecinde bulunan AB tarım müktesebatı, çok ayrıntılı düzenlemeleri içermektedir. Benzer düzenlemelerin Türkiye tarafından da gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Türk Tarımının OTP'ye uyumu konusunda gerek Türkiye gerek AB "müktesebat" konusuna yoğunlaşmış durumdadır. Türk Tarımının OTP'ye uyumu konusunda AB müktesebatının Türkiye tarafından uygulanması son derece önemli ve "olmasa olmaz" bir gerekliliktir. Ancak, Türk Tarımının OTP'ye uyumunun olası ekonomik etkileri çok daha önemli ve hiç bir zaman göz ardı edilmemesi gereken bir konu olarak görülmelidir. Türk Tarımının OTP'ye uyumu gerçekleştiğinde; Türkiye ekonomisi, Türk tarımı ve Türk çiftçisi bu uyumdan ekonomik, hatta sosyal ve politik yönleri ile tamamen farklı bir yapı ile karşılaşacaktır. AB'ye giren Türk çiftçisi kendini yeni bir tarım politikası ve rekabet koşulları ortamında bulacaktır. Bu yeni koşullarda yeni olanaklar olduğu gibi yeni risklerde söz konusudur. AB olanaklarından en iyi yararlanılması ve olası risklerinin en aza indirilmesi için Türk Tarımının OTP'ye uyumunun olası ekonomik etkilerinin irdelenmesi, kaçınılmaz bir gereksinim olarak ortaya çıkmaktadır.

Tarım alanında Türkiye-AT ilişkilerinde en önemli konu Türk tarımının OTP'ye uyumudur. Türk tarımının OTP'ye uyumu gerçekleştirildiğinde, Türkiye ile Topluluk arasında tarım ürünlerinin serbest dolaşımı sağlanacaktır. KP'de, 22 yıllık dönem sonunda (1995), Türk tarımının OTP'ye uyumunun sağlanması için, Türkiye'nin gerekli OTP tedbirlerini alması öngörülmüştür. Türkiye ile Topluluk arasında Gümrük Birliğini öngören 1/95 sayılı OKK (Madde 24) ile, bu sürenin, her hangi bir tarih belirtilmeden uzatılması öngörülmüştür.

Türk tarımının OTP'ye uyumu ile ilgili son ve en önemli gelişme KOB ile ortaya çıkmıştır. Katılım Ortaklığı Belgesi, bilindiği üzere Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin yol haritasını ve tam üyeliğin gerçekleşebilmesi için Türkiye tarafından yerine getirilmesi gerekli asgari koşulların AB tarafından belirlendiği bir belgedir.

Katılım Ortaklığı Belgesi, diğer konularda olduğu gibi tarım alanında da Kısa Dönem (2001) ve Orta Dönem (2001-2003) olarak iki dönem belirlemiştir.

Katılım Ortaklığı Belgesine göre Türkiye, OTP'ye uyum sürecinde, kısa dönemde veterinerlik ve bitki sağlığı koşulları başta olmak üzere gerekli yasal ve kurumsal

---

¹ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Devlet Planla Teşkilatı, Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu, Ankara, Ağustos, 2002 ve Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı, Ankara, 2001.

düzenlemeleri yerine getirecek, orta dönemde ise uyum için gerekli bütün şartları tamamlayacaktır.

Türkiye, KOB ile öngörülen yol haritasına uyum için gerekli düzenlemeleri UP ile belirlemiştir. Türkiye, UP ile diğer alanlar yanında tarım alanında, KOB göz önünde bulundurularak, AB müktesebatına nasıl bir uyum gerçekleştireceğini ortaya koymuştur. UP tarım sektörü ile ilgili olarak büyük ölçüde Türk tarımının OTP'ye uyumu ile ilgili konuları içermektedir. Söz konusu uyum için gerekli politika değişiklikleri ile gerçekleştirilecek yasal ve kurumsal düzenlemeler UP'de yer almaktadır.

UP'de Türk tarımının temel özellikleri ile Türk tarımının OTP'ye uyumunun Türkiye ve AB'ye muhtemel etkileri özetlenmekte ve Türk tarımın bu uyumdan olumsuz bir şekilde etkilenmemesi için verimlilik ve rekabet gücünün artırılması gerekliliği vurgulanmaktadır. UP'de ayrıca, Türk tarımının OTP'ye uyumu için ürün gruplarına göre yapılması gerekli düzenlemeler ile, bitki sağlığı, hayvan sağlığı, hayvan kimlik sistemi, arazi kayıt sistemi ve kırsal kalkınma konusunda yapılması gereken düzenlemeler farklı başlıklar altında açıklanmaktadır.

11 Nisan 2000'de Lüksemburg'da toplanan AT-Türkiye Ortaklık Konseyinde, Türkiye'nin AB adaylığı sürecinde mevzuatın yakınlaştırılmasında sağlanan gelişmelerin izlenmesi amacıyla, Tarım ve Balıkçılık Komitesi de dahil olmak üzere sekiz alt komite oluşturulmuştur².

Tarım ve Balıkçılık Alt Komitesi kendi faaliyetlerini yürütmek amacıyla sekiz Çalışma Grubu kurmuştur³.

Türkiye ile Topluluk arasında yapılacak Katılım Anlaşması ile uyumun bütün kuralları belirlenecektir. Ancak, Topluluğa sonradan katılan ülkelerin Katılım Anlaşmaları göz önüne alındığında, Türkiye'nin OTP'ye uyumu durumunda Topluluk mevzuatını benimsemesi beklenmektedir. Başka bir ifade ile, tam üyelik koşullarında uyumun kuralları büyük ölçüde bellidir.

1. TÜRK TARIMININ OTP'YE UYUMUNUN OLASI EKONOMİK ETKİLERİ

Türk tarımı, Topluluk tarımı ve dünya tarımı hızlı ve sürekli bir değişim içerisinde. Bu nedenle, muhtemel bir uyumun sonuçları, büyük ölçüde uyumun ne zaman gerçekleşeceğine bağlıdır. Desteklemenin yoğun bir şekilde uygulandığı bir dönemde uyumun gerçekleşmesi ile, desteklemenin azaltıldığı veya tamamen kaldırıldığı bir dönemde uyumun

---

² 1. Tarım ve Balıkçılık, 2. İç Pazar ve Rekabet, 3. Ticaret, Sanayi ve AKÇT Ürünleri, 4. Ekonomik ve Parasal Konular, Sermaye Hareketleri ve İstatistikler, 5. Yenilikçilik, 6. Ulaşım, Çevre ve Enerji (Avrupa Ötesi Ağlar), 7. Bölgesel Politika, İstihdam ve Sosyal Politika, 8. Gümrükler, Vergileme, Uyuşturucu Trafığı ve Para Aklama.

³ 1. Veterinerlik Çalışma Grubu, 2. Hayvan Kimlik Sistemi Çalışma Grubu, 3. Bitki Sağlığı Çalışma Grubu, 4. Kontrol Çalışma Grubu, 5. Balıkçılık Çalışma Grubu, 6. Arazi Kayıt ve Çiftçi Kayıt Çalışma Grubu, 7. Ortak Piyasa Düzenlerine Uyum Çalışma Grubu ve 8. Oluşturulması Gereken Başlıca Sistemler ve Kırsal Kalkınma Çalışma Grubu.

gerçekleştirilmesi Türk tarımı için çok farklı sonuçlar doğurabilecektir. Toplumun bugünkü destekleme düzeyinde Türk tarımının OTP'ye uyumu, Türk tarımına bazı imkanlar sağlayabilecektir. Ancak, OTP'nin yeniden yapılandırılması çerçevesinde önümüzdeki yıllarda tarıma sağlanan desteklerin azaltılması nedeniyle, OTP Türk tarımı için yeterli ölçüde destekleyici-koruyucu olmayabilecektir.

Türk tarımının OTP'ye uyumunda en önemli sorunlardan biri mali konulardır. Türkiye, OTP'ye uyum ile Türk tarımına AB kaynaklarından yeterli desteği sağlayıp sağlayamayacağı endişesi içerisindeyken, AB, bu uyumun kendine nasıl bir mali yük getireceği hesabı içerisindeyken, Türk tarımının OTP'ye uyumunun, desteklemenin azaldığı bir dönemde gerçekleşmesi durumunda, AB'nin bütçesine büyük bir yük getireceği söylenemez. OTP'nin yeniden yapılandırılmasına ve yapısal fonlarla ilgili ortaya çıkabilecek gelişmelere bağlı olarak, uzun dönemde, Türk tarımı için, EAGGF'nin Garanti Bölümünden çok Yönlendirme Bölümü önem kazanabilecektir.

Nitekim, Gündem 2000 çerçevesinde, yeni genişleme sürecinde destekleme fiyat politikası yoluyla gerçekleştirilen desteklerin azaltılması, kırsal, yapısal ve çevre sorunları ile ilgili desteklerin artırılması öngörülmektedir.

Bilindiği üzere, AB, bütçe disiplini çerçevesinde, üye olacak ülkelerin tarımsal potansiyelini göz önünde bulundurarak, her yeni üyenin kabulünden önce tarımsal harcamaları kısma yoluna gitmektedir. Böyle bir uygulama Türkiye'nin tam üyeliği öncesinde de ortaya çıkabilecektir. Topluluk ayrıca, son yıllarda tarım da dahil olmak üzere, bütün alanlarda, mali destek sağlamaktan çok düzenleyici bir rol alma yoluna girmektedir. DTÖ çerçevesinde ortaya çıkan gelişmeler tarımsal harcamaların kısılması yönündeki süreci daha da hızlandırmaktadır.

Bu gelişmeler göz önüne alındığında Türkiye'nin OTP çerçevesinde AB'den sağlayacağı mali destek çok sınırlı bir düzeyde olabilecektir.

Türk tarımının OTP'ye uyumu Türkiye ve Toplulukta; genel ekonomik ve toplumsal yapı yanında, üretici ve tüketici refahı, tarım ile doğrudan ilgili olarak işletme yapısı, üretim, tüketim, fiyat ve pazar politikası, dış ticaret, tarıma bağlı ve dayalı sanayiler, rekabet politikası, teknoloji kullanımı, verimlilik, üretici gelirleri, kendine yeterlilik, mali politikalar, bölgesel ve sosyal politikalar, mevzuat ve kurumsal yapı olmak üzere pek çok konu üzerine etkili olacaktır. Ancak, bu uyum en çok, tek pazar ilkesi (malların serbest dolaşımı) çerçevesinde, Topluluk tarım işletmeleri ile serbest piyasa koşullarında rekabete girecek olan Türk tarım işletmeleri üzerinde etkili olacaktır.

Burada, Türk tarımının OTP'ye uyumunun olası ekonomik etkileri üç ayrı çalışmanın sonuçlarına dayandırılarak özetlenmiştir. Bunlar, Akder ve Ark. (1990)⁴, Ertuğrul (1992)⁵ ve Çakmak ve Kasnaoğlu (2001)⁶ tarafından yapılmış çalışmalardır.

---

⁴ AKDER, Halis, AKAY, İlhan, BUCKWELL, Allan, ERTUĞRUL, Cemil, KASNAKOĞLU, Haluk, MEDLAND, John, YOUNG, Nick, Turkish Agriculture and European Community Policies and Institutional Adoption, Yayın No: DPT:2241-AETB:25, Ankara, 1990.

Akder ve Ark. “Türk Avrupa Tarım Modeli (Turkish European Agricultural Model: TEAM)” olarak adlandırılan bir bilgisayar modelini, DPT, ODTÜ ve Londra Üniversitesi Wye Kolej işbirliğinde geliştirdiler. Söz konusu model ile, Türk tarımının OTP’ye uyumunun, üretici ve tüketici refahına, üretime (parasal ve fiziksel olarak), tüketime (parasal ve fiziksel olarak), tarım ürünleri ticaretine, AB bütçesinde ve girdi kullanımına olası etkileri analiz edilmiştir. Model dört ayrı varsayıma göre analizleri gerçekleştirmiştir. Bunlar; (1) Türkiye 1988 yılında AB dışında, (2) Türkiye 1988 yılında AB içinde, (3) Türkiye 1995 yılında AB dışında ve (4) Türkiye 1995 yılında AB içinde varsayımlarıdır.

Ertuğrul, TEAM modelini, fiyat ve politikadaki değişiklikler ile güncelleştirerek 1995 yılı için, (1) Türkiye AB dışında, (2) Türkiye AB içinde varsayımları ile yeniden çalıştırmıştır.

Çakmak ve Kasnakoğlu “Türkiye Bölgesel Tarım Sektör Modeli (TASM-EU) ile 2005 yılı için (1) Türkiye AB dışında, (2) Türkiye AB içinde varsayımları ile modeli çalıştırmışlardır.

Türk tarımının OTP’ye uyumunun olası ekonomik etkileri, söz konusu çalışmaların sonuçları esas alınarak, Tablo 1’de ve aşağıda özetlenerek sunulmaktadır:

1.1. Refah Etkileri

Türk tarımının OTP’ye uyumunun olası ekonomik etkilerini değerlendirmede, refah etkileri en önemli göstergelerden biridir. Türk tarımının OTP’ye uyumunun refah etkileri, (1) üretici refahı (üretici artışı), (2) tüketici refahı (tüketici artışı) ve (3) her ikisini toplamı olan toplumsal refah olarak üç ayrı şekilde analiz edilmiştir.

Tablo 1’in incelenmesinden de görüleceği üzere, her üç çalışmada da Türk tarımının OTP’ye uyumunun toplumsal refahı artıracığı tahmin edilmiştir. Akder ve Ark. tarafından 1998 yılı için %18, 1995 yılı için %24 ve Ertuğrul tarafından 1995 yılı için %23 olarak tahmin edilen toplumsal refah artışı, Çakmak ve Kasnakoğlu tarafından 2005 yılı için %3 olarak tahmin edilmiştir.

Çalışmalar üretici refahı ile ilgili bazı önemli sonuçları ortaya koymaktadır. Türk tarımı, desteklemenin en yoğun uygulandığı yıllardan olan 1988 yılında OTP’ye uyum sağlamış olsaydı, üretici (çiftçi) refahında önemli (%106) bir artış sağlanacaktı. Ancak, bu artış MacSharry reformunun uygulandığı 1990’lı yıllarda sınırlı bir değerde (%42) kalmakta, Gündem 2000 reformunun uygulandığı 2000’li yıllarda ise, üretici refahı düşmektedir (%-15). OTP’nin sürekli bir reform süreci içerisinde olduğu ve her yeni üye kabulünden önce, destekleme yoğunluğunu azaltan ve harcamaları kısan bir reform sürecinin yaşandığı göz

---

⁵ ERTUĞRUL, Cemil, Türk Tarımının AT Ortak Tarım Politikasına Uyumu, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (İktisat Doktora Tezi), Ankara, 1992.

⁶ ÇAKMAK, Erol H., KASNAKOĞLU, Haluk, Tarım Sektöründe Türkiye ve Avrupa Birliği Etkileşimi: Türkiye’nin AB’ye Üyeliğinin Analizi, TEAE, Ankara, 2001.

önünde bulundurulursa, Türkiye'nin OTP'ye uyumu söz konusu olduğunda da yeni bir reform süreci yaşanabilir ve bu koşullarda Türk çiftçisi için üretici refahı daha düşük değerler olabilir. Türk tarımının OTP'ye uyumu durumunda, OTP çerçevesinde giderek önem kazanan kırsal ve çevresel destekler ile kırsal alana yönelik diğer AB kaynakları da yetersiz kaldığı takdirde, Türk çiftçisi ciddi bir refah kaybı sorunu ile karşılaşabilecektir.

Türk tarımının OTP'ye uyumunun tüketici refahında artışa yol açması beklenmektedir. Bu artış, Akder ve Ark. tarafından 1995 yılı için %19, Çakmak ve Kasnakoğlu tarafından 2005 yılı için %12 olarak tahmin edilmiştir. OTP'de, önümüzdeki yıllarda liberalleşme yönünde ortaya çıkabilecek gelişmeler, tüketici refahında daha büyük artışlara imkan verebilir.

1.2. Fiyat ve Pazar Politikası

Türk tarımı OTP'ye uyum ile daha koruyucu ve destekleyici bir fiyat ve Pazar politikasına kavuşacaktır. Ayrıca, kırsal ve çevresel destekler ile kırsal kesime yönelik çeşitli fonlar, tarım kesimini, dolayısıyla, fiyat ve pazar politikasını dolaylı şekilde de olsa etkileyebilecektir. Türk tarımının OTP'ye uyumu durumunda, Türkiye ve AB'deki tarım ürünleri fiyatları eşitlenecektir. Türkiye'deki çoğu tarım ürünleri fiyatları, özellikle, hayvansal ürün fiyatları AB fiyatlarının oldukça üstündedir. Tarım ürünlerinin fiyatlarının eşitlenmesi sonucunda ortaya çıkacak fiyat değişikliklerini 2005 yılı için tahmin eden Çakmak ve Kasnakoğlu'na göre; çoğu tahıl ürünlerinde (buğday %-31,0, arpa %-18,9, mısır %-47,1), hayvansal ürünlerde (kırmızı et %-35,6, inek sütü %-36,9, koyun eti %-47,1, tavuk eti %-17,0) ve yağlı tohumlarda (ayçiçeği %-22,2) fiyatlar düşecek, bazı sanayi bitkilerinde (pamuk %25,8, tütün %0,1) ve meyve-sebzede (elma %17,6, portakal %2,0) fiyatlar yükselecektir. OTP'de, önümüzdeki yıllarda liberalleşme yönünde ortaya çıkabilecek gelişmeler, fiyatlarda daha büyük düşümlere yol açabilecektir.

Türkiye, tarım ürünleri fiyatlarını AB fiyatları ile eşitleme yanında, OTP piyasa düzenlerine de aynen uyacaktır. Bu durumda, OTP'nin Türk tarımı için fiyat ve pazar politikası bakımından, yeterince destekleyici ve koruyucu olacağı söylenemez. Bu olumsuz durum, kırsal ve çevresel destekler ile kırsal kesime yönelik çeşitli fonlar yoluyla dengelenebilir, ancak bu konuda, Türkiye için ne gibi bir gelişmenin ortaya çıkabileceğini şimdiden tahmin etmek oldukça zordur.

Çoğu tarımsal ürünün fiyatlarında ortaya çıkacak düşüşler, üreticileri olumsuz yönde etkilerken, tüketiciler açısından yararlı bir gelişme olarak ortaya çıkacaktır.

Tablo 1: Türk Tarımının OTP'ye Uyumunun Olası Ekonomik Etkileri (Akder ve Ark., (1990), Ertuğrul (1992) ve Çakmak ve Kasnakoğlu (2001) verileri esas alınarak hesaplanmıştır.)

	Akder ve Ark. (1988)			Akder ve Ark. (1995)			Ertuğrul (1995)			Çakmak ve Kasnakoğlu (2005)		
	Türkiye AB Dışında	Türkiye AB İçinde	Değişim	Türkiye AB Dışında	Türkiye AB İçinde	Değişim	Türkiye AB Dışında	Türkiye AB İçinde	Değişim	Türkiye AB Dışında	Türkiye AB İçinde	Değişim
	(Milyon \$)		%	(Milyon \$)		%	(Milyon \$)		%	(Milyon \$)		%
Toplumsal Refah	29,900	35,400	18	47,300	58,600	24	36,800	45,400	23	100 ²	103	3
- Çiftçiler	6,400	13,200	106	10,500	15,000	42				100 ²	85	-15
- Tüketiciler	23,500	22,200	-6	36,800	43,600	19				100 ²	112	12
Üretim (fiziksel)¹	100 ²	103	3	100 ²	106	6	100 ²	109	9	100 ²	94	-6
- Tahıl + Baklagil	32,471	29,059	-11	37,696	37,190	-1	100 ²	115	15	100 ²	101	1
- Sanayi Bitkileri	16,310	22,017	35	23,045	29,777	29						
- Meyve ve Sebze	27,264	27,843	2	35,519	37,199	5						
- Hayvancılık	6,542	6,479	-1	12,316	10,731	-13	12,285	7,952	-35	11,885	9,551	-20
Üretim (Parasal)	14,863	20,229	36	23,653	24,352	3	23,435	19,917	-15	39,231	31,613	-19
- Tahıl + Baklagil	3,582	6,910	93	4,911	7,118	45	16,952	16,465	-3	25,387	24,498	-4
- Sanayi Bitkileri	2,553	4,049	59	3,495	3,443	-1						
- Meyve ve Sebze	5,832	6,104	5	8,722	8,512	-2						
- Hayvancılık	2,896	3,166	9	6,525	5,279	-19	6,483	3,452	-47	13,934	7,115	-49
Tüketim (fiziksel)¹	100 ²	104	4	100 ²	103	3	100 ²	106	6	100	108	8
- Tahıl + Baklagil	18,157	16,975	-7	25,712	22,800	-11	100 ²	104	4	100	102	2
- Sanayi Bitkileri	14,717	17,155	17	23,132	25,248	9						
- Meyve ve Sebze	24,830	25,869	4	34,598	36,583	6						
- Hayvancılık	6,671	6,972	5	12,207	13,525	11	100 ²	119	19	100	117	17
Tüketim (parasal)	12,481	15,140	21	21,929	22,010	0	22,002	20,760	-6	35,727	31,241	-12
- Tahıl + Baklagil	2,182	3,502	60	3,480	4,040	16	15,327	14,330	-7	18,895	18,055	-5
- Sanayi Bitkileri	2,129	2,642	24	3,520	2,815	-20						
- Meyve ve Sebze	4,930	5,191	5	8,281	8,036	-3						
- Hayvancılık	3,240	3,804	17	6,648	7,120	-17	6,658	6,430	-4	14,347	10,640	-25

Tablo 1: Türk Tarımının OTP'ye Uyumunun Olası Ekonomik Etkileri (Akder ve Ark., (1990), Ertuğrul (1992) ve Çakmak ve Kasnakoğlu (2001) verileri esas alınarak hesaplanmıştır.)

devam

	Akder ve Ark. (1988)			Akder ve Ark. (1995)			Ertuğrul (1995)			Çakmak ve Kasnakoğlu (2005)		
	Türkiye AB Dışında	Türkiye AB İçinde	Değişim	Türkiye AB Dışında	Türkiye AB İçinde	Değişim	Türkiye AB Dışında	Türkiye AB İçinde	Değişim	Türkiye AB Dışında	Türkiye AB İçinde	Değişim
	(Milyon \$)		%	(Milyon \$)		%	(Milyon \$)		%	(Milyon \$)		%
İhracat	2,110	5,668	169	1,207	4,449	269	1,260	5,475	335			
- Tahıl + Baklagil	390	2,760	608	353	2,276	545						
- Sanayi Bitkileri	475	1,661	250	78	1,086	39						
- Meyve ve Sebze	904	1,096	21	609	894	47						
- Hayvancılık	341	152	-55	168	193	15						
İthalat	1,334	1,555	17	312	3,237	938	336	2,706	705			
- Tahıl + Baklagil	49	284	480	26	336	1192						
- Sanayi Bitkileri	400	283	-29	64	460	619						
- Meyve ve Sebze	0	186	1000+	0	417	1000+						
- Hayvancılık	685	801	17	222	2,033	816						
Ticaret Dengesi⁴	776	4,133	430	895	1,212	35	924	2,769	200	899	-1,917	-313
AB Bütçesi Harcama.		4,527			3,124			1,748				

¹ 1 000 ton

² Türkiye AB dışında = 100

³ Çakmak ve Kasnakoğlu üç senaryo oluşturdu. Burada en yüksek üretimin gerçekleştirildiği üçüncü senaryo alınmıştır.

⁴ Ticaret Dengesi = İhracat - İthalat

1.3. Üretim

Türk tarımının OTP'ye uyumu, Türk tarımında ürün desenini, dolayısıyla tarımsal üretimi köklü bir şekilde etkileyecektir. Türk tarımının OTP'ye uyumu sonucunda, özellikle, fiyatlarda ortaya çıkan değişikliklere bağlı olarak tarımsal üretim gerek parasal gerek fiziksel değerler olarak önemli değişiklikler gösterecektir.

Tablo 1'den de görüleceği üzere, Türk tarımının OTP'ye uyumu durumunda, tarımsal üretimin fiziksel olarak değişimi (artışı), 1995 yılı için, Akder ve Ark. tarafından %6, Ertuğrul tarafından %9 oranında olarak tahmin edilmiştir. Çakmak ve Kasnakoğlu ise, 2005 yılı için bu değeri %-6 oranında bir azalış olarak tahmin etmiştir. Bu durum büyük ölçüde OTP'nin reformu çerçevesinde fiyatlarda ortaya çıkan düşüşlerden kaynaklanmaktadır. Türk tarımının OTP'ye uyumu sonucunda fiyatlardaki düşüşler, üretimde de düşüşlere yol açacaktır.

Benzer durum parasal değerler ile ilgili olarak da söz konusudur. Tablo 1'den de görüleceği üzere, Akder ve Ark. 1988 ve 1995 yılları için, üretimin parasal değerler ile artış göstereceğini tahmin etmiştir. Bu artış, büyük ölçüde tahıl ve baklagil üretimindeki artıştan kaynaklanmaktadır. Hatta, 1995 yılında tahıl ve baklagil dışında bütün ürünlerde üretim düşmektedir. Çakmak ve Kasnakoğlu tarafından 2005 yılı için yapılan tahmine göre, üretim parasal değerler ile gerek bitkisel gerek hayvansal ürün üretiminde düşmektedir. Özellikle, hayvansal ürün üretimi, parasal değerler ile 2005 yılında yaklaşık olarak yarı yarıya düşmektedir.

1.4. Tüketim

Tablo 1'in incelenmesinden görüleceği üzere, Türk tarımının OTP'ye uyumu tarım ürünleri tüketimini de önemli ölçüde etkileyecektir. Fiyatlardaki değişiklikler nedeniyle, tarım ürünleri tüketimi fiziksel olarak artış gösterirken, parasal olarak düşüş gösterecektir. Bu durum hayvansal ürünler tüketiminde daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Son ve en güncel çalışma olan Çakmak ve Kasnakoğlu'nun tahminlerine göre, 2005 yılında, hayvansal ürünler tüketimi fiziksel olarak %17 oranında artarken, parasal olarak %25 oranında azalacaktır.

Türk tarımının OTP'ye uyumu durumunda tüketiciler, daha çok tarımsal ürünü, özellikle hayvansal ürünleri, daha az para ödeyerek tüketeceklerdir. OTP reformu çerçevesinde daha sağlıklı ve kaliteli ürünlere yönelme önem kazandığından beslenme düzeyi yanında kalitesi de artacaktır.

1.5. Dış Ticaret

Tablo 1'in incelenmesinden görüleceği üzere, Türk tarımının OTP'ye uyumu durumunda 1988 ve 1995 yıllarında Türkiye'nin toplam tarım ürünleri ihracat ve ithalatı artacaktır. Akder ve Ark. ve Ertuğrul tarafından 1995 yılı için yapılan tahminlere göre, ihracattaki artış %269-335, ithalattaki artış ise %705-%938 değerleri arasında değişmektedir. İhracattaki artış büyük ölçüde bitkisel ürünler ihracatındaki artıştan, ithalattaki artış ise, hem bitkisel hem hayvansal ürün ithalatındaki artıştan kaynaklanacaktır.

Dış ticaret dengesi, 1988 ve 1995 yılı için yapılan tahminlere göre, Türkiye lehine bir durum gösterirken, son ve en güncel çalışma olan Çakmak ve Kasnakoğlu tarafından 2005 yılı için yapılan tahmine göre, %313 oranında Türkiye aleyhine bir değer alacaktır. Bu durum büyük ölçüde, AB tarımının verimlilik ve rekabet gücünü artırmayı amaçlayan politikaları, özellikle, OTP'nin reformu çerçevesinde liberalleşme yönündeki politikaları, Türkiye'nin verimlilik ve rekabet gücünü göz ardı eden tarım politikalarından kaynaklanmaktadır.

1.6. Tarım İşletmelerinin Yapısı, Teknoloji ve Verimlilik

Türkiye'de tarım işletmeleri çoğunlukla küçük, çok parçalı verimsiz işletmelerdir. Teknoloji kullanımı düşüktür. Türkiye'de tarım işletmeleri ortalama olarak 6 hektarın altında ve AB tarım işletmelerinin 1/3'ü büyüklüğündedir. Ayrıca, birim alana verimlilik, ürüne bağlı olarak değişmekle beraber, AB'nin 1/2-1/5'i civarındadır. Türkiye'de tarım işletmelerinin önemli bir bölümü, piyasa için değil, hanehalkı tüketimi için üretimde bulunmaktadır. Örneğin, buğday üretiminin 1/3 kadarı, piyasaya çıkmaksızın çiftçi ailesi tarafından tüketilmektedir.

Türk tarımın OTP'ye uyumu ve tarım ürünlerinin serbest dolaşımı durumunda, Türk tarım işletmelerinin önemli bir bölümü AB tarım işletmeleri ile rekabet edemeyecektir. Bu nedenle Türk tarımında köklü bir reform ile tarım işletmelerinin yapısının iyileştirilmesi, teknoloji kullanımı ve verimlilik düzeyinin artırılması zorunludur. Aksi durumda, pek çok Türk tarım işletmesi OTP'ye uyum sonucunda ortadan kalkacaktır. Türkiye, tarım işletmelerinin yapısının iyileştirilmesi, teknoloji kullanımı ve verimlilik düzeyinin artırılması konusunda gerekli düzenlemeleri gerçekleştirebilir ise, özellikle doğal kaynakları bakımından üstün olduğu ürünlerde, uzun dönemde belirli bir rekabet gücüne ulaşabilir.

1.7. AB Bütçesinden Yapılacak Harcamalar

Türk tarımının OTP'ye uyumu AB bütçesinden yapılan tarım harcamalarını belirli bir ölçüde artıracaktır. Bu harcamalar, 1995 yılı koşulları esas alınarak, Akder ve Ark. tarafından 3,1 milyar dolar, Ertuğrul tarafından 1,8 milyar dolar civarında tahmin edilmiştir. Bilindiği üzere, OTP liberalleşme yönünde bir reform sürecindedir. Gündem 2000 ve Ara Dönem Değerlendirme süreci bu yöndeki gelişmeleri hızlandırmıştır. Bu reform süreçlerini izleyen yeni düzenlemelerin gerçekleştirilmesi kaçınılmazdır. Dolayısıyla, önümüzdeki yıllarda, Türk

tarımının OTP'ye uyumu durumunda, AB bütçesinden yapılan tarım harcamaları Türkiye için daha düşük değerler alabilecektir.

SONUÇ

Türk tarımının OTP'ye uyumu Türkiye tarımını, ekonomisini, sosyal yaşamını köklü bir şekilde etkileyecektir.

Türk tarımının OTP'ye uyumu üretici refahını olumsuz şekilde etkileyecektir. Tüketiciler ise, özellikle hayvansal ürünlerde, daha ucuz, daha kaliteli ve daha bol tarım ürünü tüketecek, refahları artacaktır. OTP'nin liberalleşme dönünde değişiklik göstermesi bu etkileri daha belirgin kılacaktır.

Tarım ürünlerinin ihracat ve ithalatı artacaktır. Ancak, ithalat artışı daha yüksek olacak, Türkiye tarım ürünlerinde ithalatçı ülke konumuna gelecektir.

Türk tarımının OTP'ye uyumu AB bütçesine kayda değer bir yük getirmeyecektir, başka bir ifade ile Türk çiftçisi OTP'nin mali olanaklarından ciddi bir yarar sağlayamayacaktır. Ancak, kırsal, yapısal ve bölgesel fonlar mali destek sağlamada, Türk çiftçisi için daha önemli olabilecektir.

Türkiye açısından, söz konusu uyumun gerçekleştirilmesinde temel yaklaşım, AB müktesebatının edinilmesinin de ötesinde, Türk tarımının verimlilik ve rekabet gücünün artırılması olmalıdır. Özellikle, OTP'ye uyumda en önemli yere sahip olan ve AB tarım işletmeleri ile serbest piyasa koşullarında rekabete girecek olan Türk tarım işletmelerinin yapısının güçlendirilmesi, Türk tarımının OTP'ye uyumunda en önemli unsurdur. Tarım işletmelerinin yapısında ve kırsal ve tarımsal alt yapıda gerekli iyileştirmeler gerçekleştirilmeden, teknolojinin verimli bir şekilde kullanımı ve etkin bir tarım politikası uygulanması imkansızdır. Türk tarımı, gerek OTP'ye gerek serbest ticaretin giderek egemen olacağı dünya tarımına uyum için bu yönde yapılacak desteklemeler ile güçlendirilmeli ve kendi ayakları üzerinde durabilecek bir yapıya kavuşturulmalıdır. Aksi halde, Türk tarımı ve Türkiye gelecekte çok ciddi sorunlar ile karşılaşabilecektir.

Türk tarımının OTP'ye uyumu durumunda, Türkiye; tarım işletmelerinin yapısındaki bozukluk, teknoloji kullanımındaki yetersizlik, düşük verimlilik gibi sorunlara bağlı olarak doğal kaynakları nedeniyle üstün durumda olduğu ve meyve-sebze, tütün, pamuk gibi, Topluluk tarımını tamamlayıcı nitelikte olabilecek ürünler dışında, çoğu tarım ürünüde, özellikle büyükbaş hayvancılıkta Topluluk ile rekabet edemeyecektir. Tarımsal üretimde ve üretici gelirlerinde beklenen artış sağlanamayacak, hatta azalmalar ortaya çıkabilecektir. Ayrıca Türkiye çoğu stratejik tarım ürünüde dışa bağımlı bir hale gelecektir.

Bu nedenle Türkiye, özellikle verimlilik ve rekabet gücünün artmasına imkan verecek, etkin teknoloji kullanımı, kırsal ve tarımsal alt yapının ve tarım işletmelerinin yapısının iyileştirilmesi gibi tarım ürünleri fiyatlarının-maliyetlerinin Topluluk fiyatlarına

yaklaştırılmasına imkan verecek politikalarına ağırlık vermelidir. Bu durum sadece Topluluk tarımına uyum için değil, küreselleşme çerçevesinde, serbest ticaretin giderek daha egemen olacağı dünya tarımına uyum için de zorunludur. Aksi takdirde, Türk tarımı, gerek AB gerek dünya tarımı karşısında ciddi bir rekabet sorunu yaşacak, tarım kesimi kısa dönemde telafisi imkansız yaralar alacaktır. Türk tarımı, uzun dönemde, yukarıda belirtilen iyileştirmelerin sağlanması ile ancak, AB ve dünya tarımı ile belirli bir rekabet gücüne ulaşabilecektir.

Topluluğa aday diğer ülkeler için oluşturulan SAPARD benzeri bir uygulamanın, Türkiye için de hızla gerçekleştirilmesi, Türk tarımının OTP'ye uyumunu kolaylaştırıcı bir unsur olabilecektir. Ancak, Türkiye ile AB tarımı arasındaki önemli yapısal farklılıklar nedeniyle kapsamlı bir uyumu gerçekleştirmenin güçlüğü bilinmektedir. Ayrıca, Türkiye ile AB arasındaki ilişkilerin, özellikle AB'nin mali yardımını öngören ilişkilerin, sürekli aksaması bu konuda fazla iyimser olmayı güçleştirmektedir.

KAYNAKLAR

- AKDER, Halis, AKAY, İlhan, BUCKWELL, Allan, ERTUĞRUL, Cemil, KASNAKOĞLU, Haluk, MEDLAND, John, YOUNG, Nick, Turkish Agriculture and European Community Policies and Institutional Adaptation, Ankara, 1990.
- Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı, Ankara, Commission of the European Communities, 2002 Regular Report On Turkey's Progress Towards Accession Com (2002), Brussels, 9.10.2002.
- ÇAKMAK, Erol H., KASNAKOĞLU, Haluk, Tarım Sektöründe Türkiye ve Avrupa Birliği Etkileşimi: Türkiye'nin AB'ye Üyeliğinin Analizi, TEAE, Ankara, 2001.
- Devlet Planla Teşkilatı, Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu, Ankara, Ağustos, 2002.
- ERTUĞRUL, Cemil, "Türk Tarımının AT Ortak Tarım Politikasına Uyumu", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (İktisat Doktora Tezi), Ankara, 1992.
- Prime Ministry, Secretariat General For European Union Affairs, Turkey's Contribution to the Progress Report 2002, Ankara, 2002.
- 2001.